

“MUSIQADA CHOLG‘U IJROCHILIGI VA MILLIY QO‘SHIQCHILIKNING O‘RNI”

S. Qurbonaliyeva

Farg‘ona davlat universiteti Magistr

M. Abdusalimova

Magistr

Annotatsiya: *Ushbu maqolada musiqada cholg‘u ijrochiligi va milliy qo‘shiqchilikning o‘rni tahlil qilinadi. Milliy cholg‘ular va qo‘shiqlarning madaniyatimizdagi ahamiyati, ularning ijro uslublari, hamda xalqimiz ruhiyatiga ta‘siri ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar:

cholg‘u ijrochiligi, milliy qo‘shiqchilik, o‘zbek musiqasi, milliy cholg‘ular, madaniyat, an‘analar“Роль инструментального исполнения и национального песенного искусства в музыке

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль инструментального исполнения и национального песенного искусства в музыке. Анализируется значение национальных инструментов и песен в культуре, их исполнительские традиции и влияние на духовный мир народа.*

Ключевые слова: *инструментальное исполнение, национальное песенное искусство, узбекская музыка, национальные инструменты, культура, традиции*

THE ROLE OF INSTRUMENTAL PERFORMANCE AND NATIONAL SINGING IN MUSIC

S. Qurbonaliyeva

Fergana State University Master’s Student

M. Abdusalimova

Master’s Student

Annotation: *This article analyzes the role of instrumental performance and national singing in music. It examines the significance of national instruments*

and songs in culture, their performance styles, and their impact on the spiritual life of the people.

Keywords: *instrumental performance, national singing, Uzbek music, national instruments, culture, traditions*

Kirish: Musiqa har bir millatning madaniy merosi, uning ruhi va tarixiy hayotining ajralmas qismidir. O‘zbek musiqasi esa boy va xilma-xil cholg‘u ijrochiligi va milliy qo‘shiqchilik an‘analari bilan ajralib turadi. Ushbu san‘at shakllari xalqimizning madaniy identifikatsiyasini shakllantirishda, tarixiy qadriyatlarni saqlashda va yosh avlodga yetkazishda muhim o‘rin tutadi.

Cholg‘u ijrochiligi milliy cholg‘ular yordamida musiqiy asarlarni ijro etish san‘atidir. Bu ijro uslubi nafaqat musiqaning texnik jihatlarini, balki uning ruhiy-psixologik ta‘sirini ham o‘z ichiga oladi. Milliy qo‘shiqchilik esa xalq hayotining turli jabhalarini — sevgidan tortib, tarixiy voqealargacha — she‘r va ohang yordamida ifodalaydi. Ushbu ikki san‘at yo‘nalishining uyg‘unligi o‘zbek musiqa madaniyatining yanada boy va jozibador bo‘lishini ta‘minlaydi.

Cholg‘u ijrochiligi tushunchasi

Cholg‘u ijrochiligi — bu musiqiy cholg‘u asboblari yordamida ijro etiladigan musiqa san‘ati bo‘lib, unda ijrochining texnik mahorati, musiqaning obrazli ifodasi va estetik talablarga rioya qilinishi muhim hisoblanadi. Cholg‘u ijrochiligi milliy madaniyatning shakllanishida, uning ma‘naviy qiyofasini yaratishda, shuningdek, musiqa asarlarini jonlantirishda muhim o‘rin tutadi. O‘zbek cholg‘u an‘analari va ularning tarixi: O‘zbek musiqa cholg‘u an‘analari ming yillik tarixga ega bo‘lib, ular milliy madaniyatning ajralmas qismidir. Tarixiy manbalarga ko‘ra, O‘rta Osiyo hududida turli davrlarda turli cholg‘ular rivojlangan. Xususan, o‘zbek cholg‘u san‘ati turkiy, fors va arab madaniyatlarining ta‘sirida shakllangan.

Cholg‘ular asosan quyidagi toifalarga bo‘linadi: torli cholg‘ular (dutor, rubob, tanbur), nafasli cholg‘ular (nay, surnay, karnay) va zarbli cholg‘ular (doira, nag‘ora). Har bir cholg‘u o‘ziga xos tovush rangiga, ijro uslubiga va ifoda vositasiga ega. Milliy cholg‘ular: dator, rubob, gijjak, karnay va boshqalar.

Dutor — ikki torli cholg‘u bo‘lib, xalq musiqasida keng qo‘llaniladi. U yengil, nozik va ohangdor tovushi bilan ajralib turadi. Dutor asosan xalq qo‘shiqlari, dostonlar va lirik kompozitsiyalarda ishlatiladi.

Rubob — torli cholgʻulardan boʻlib, koʻpincha kuy va bastalarda yetakchi cholgʻu hisoblanadi. Rubobning boy ohangi va kuchli tovushi uni har xil janrlarda qoʻllash imkonini beradi.

Gijjak — uch yoki toʻrt torli, choʻng torli cholgʻu boʻlib, asosan folklor ijrochiligining ajralmas qismidir. Gijjakning tovushi jonli va ifodali boʻladi.

Karnay — nafasli cholgʻular qatoriga kiradi. Karnay koʻproq bayramlarda, marosimlarda ishlatiladi va uning tovushi uzoq masofalarga yetadi

Cholgʻu ijrochiligining oʻziga xosliklari

Oʻzbek cholgʻu ijrochiligi nafaqat cholgʻularni chalishdan iborat, balki ijrochining mahorati va shaxsiy ijodiy ifodasi ham hisoblanadi. Bu yerda ijrochining har bir notani toʻgʻri va aniqlik bilan yetkazishi, tovush ranglari bilan oʻynashi, shuningdek, anʻanaviy ornamentatsiyalar va muqaddas motivlardan foydalanishi muhim ahamiyatga ega. Ijrochilik koʻpincha improvizatsiyaga asoslanadi, yaʼni ijrochi oʻz hissiyatini va badiiy tasavvurini jonli ijroga kiritadi. Bu esa har bir ijroni noyob qiladi va tinglovchiga yangi taʼsir uygʻotadi.

Milliy qoʻshiqchilik tushunchasi: Milliy qoʻshiqchilik — bu xalqning tarixiy, madaniy va maʼnaviy hayotini aks ettiruvchi musiqiy sanʼat shakli boʻlib, unda matn va musiqaning uygʻunligi, xalq anʼanalari va uning ruhi ifodalanadi. Qoʻshiqchilik xalqning oʻziga xos ovoz madaniyati, sheʼriyati va musiqa ijro etish uslublaridan iborat. Oʻzbek milliy qoʻshiqchiligi koʻplab janr va shakllarni oʻz ichiga oladi: doston, xalq qoʻshiqlari, doʻstlik qoʻshiqlari, sevgi, tarixiy va marosim qoʻshiqlari. Har bir janr oʻziga xos obrazlar va mavzular orqali xalq hayotining turli qirralarini yoritadi. Oʻzbek milliy qoʻshiqchiligi keng janrlarga ega:

Sevgi qoʻshiqlari — insoniy his-tuygʻular, muhabbat va sogʻinch mavzularini ifodalaydi. Bu janrda soʻz va musiqaning ohangdorligi va tasirchanligi ustun boʻladi. Tarixiy qoʻshiqlar — xalq tarixini, qahramonlik voqealarini, milliy qahramonlarni madh etadi. Ushbu qoʻshiqlar odatda qahramonlik va millatparvarlik ruhida boʻladi. Marosim qoʻshiqlari — turli bayram, toʻy va diniy marosimlarda kuylanadi. Ular xalq hayotining muhim voqealarini bezatadi va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlaydi. Doʻstlik va tabrik qoʻshiqlari — ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash, yaxshilik tilash uchun ishlatiladi. Ashula maktablari va ularning tarixi: Milliy qoʻshiqchilikda ashula maktablari muhim rol oʻynaydi. Ular xalq qoʻshiqlari madaniyatini saqlash va rivojlantirish markazlari hisoblanadi. Oʻzbekistonda ashula maktablari qadimdan mavjud

bo‘lib, ular nafaqat ijrochilik mahoratini, balki qo‘shiq so‘zlarini, uslublarini avloddan-avlodga yetkazib keladi. Ashula maktablari, ayniqsa, maqom va xalq qo‘shiqlari ijrochiligining o‘ziga xosliklarini saqlashda katta ahamiyatga ega. Ular ijrochilarga an’anaviy ornamentatsiyalar, kuylash uslublari va musiqiy qoidalarni o‘rgatadi. Milliy qo‘shiqchilikda she‘r va musiqa uyg‘unligi: Milliy qo‘shiqchilikda she‘r va musiqa o‘rtasidagi uyg‘unlik eng muhim tamoyil hisoblanadi. Qo‘shiq so‘zlari nafaqat ma‘noni, balki ritm va intonatsiyani ham belgilaydi. Shuning uchun so‘zning ohangi va ohangning so‘zi bilan uyg‘unligi tinglovchida chuqur his-tuyg‘u uyg‘otadi. Ijrochilar qo‘shiq matnini chuqur tushunib, uni musiqaning har bir notasi va ifodasi bilan boyitadi. Bu esa qo‘shiqning badiiy qiymatini oshiradi va uni xalq xotirasida uzoq saqlashga yordam beradi. Milliy qo‘shiqchilik va cholg‘u ijrochiligining o‘zaro bog‘liqligi va madaniy ahamiyati

Milliy musiqada cholg‘u ijrochiligi va qo‘shiqchilik uzviy bog‘liq bo‘lib, bir-birini to‘ldiradi. Cholg‘u asboblari qo‘shiqlarning ohangini to‘ldiradi, ularni yanada jonli va ifodali qiladi. Shu bois, ko‘plab o‘zbek xalq musiqasi asarlarida cholg‘u ijrochiligi va qo‘shiqchilik birgalikda amalga oshiriladi.

Cholg‘u asboblari masalan, dutor yoki rubob qo‘shiqlarning ornamentatsiyalarini bezaydi, musiqa asarining ritm va tempini belgilaydi. Bu esa qo‘shiqning badiiy ifodasini kuchaytiradi. Ijrochi faqat cholg‘u asbobini chalibgina qolmay, balki qo‘shiq so‘zlariga o‘z hissiyotini, badiiy ruhini qo‘shadi. Shu tariqa musiqaning nafaqat tashqi ko‘rinishi, balki ichki ma‘nosi ham ochiladi. Milliy cholg‘u ijrochiligi va qo‘shiqchilik ayniqsa to‘y, bayram, marosimlarda jamiyat birligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Ular orqali avlodlararo aloqa yuzaga keladi, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira saqlanadi Musiqada cholg‘u ijrochiligining asosiy xususiyatlari. Ijro texnikasi: Har bir cholg‘uning o‘ziga xos chalish uslubi mavjud. Masalan, dutorni barmoqlar bilan nozik va aniq chalish talab qilinadi, rubob esa maxsus barmoq texnikasi bilan chalinar edi.

Ornamentatsiya: O‘zbek cholg‘u ijrochiligida ornamentatsiyalar, ya‘ni musiqiy bezaklar keng qo‘llaniladi. Bu ijrochi mahoratini, musiqaning badiiy qiymatini oshiradi.

Improvizatsiya: Ko‘plab cholg‘u ijrochiligi shakllarida ijrochi o‘z hissiyotlariga ko‘ra improvizatsiya qilishi mumkin. Bu ijroga jon bag‘ishlaydi va har bir ijroni noyob qiladi. Tovush ranglari: Cholg‘u asboblari turli tovush ranglariga ega bo‘lib, musiqaga o‘ziga xos obrazlilik va rang-baranglik kiritadi.

Milliy qo‘shiqchilikning jamiyatdagi roli: Milliy qo‘shiqchilik nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va ma’naviy ahamiyatga ega. Qo‘shiqlar xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlarini va axloqiy qadriyatlarini ifodalaydi. Shu bilan birga, ular ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda, yoshlarni tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi. Qo‘shiqchilar (qo‘shiqchi-shoirlar) o‘z asarlari orqali millatning birlik va mustahkamligini ta’minlashga xizmat qiladi. Milliy qo‘shiqchilik orqali millatning o‘ziga xosligi, madaniy o‘zligi saqlanadi va rivojlantiriladi.

Xulosa: Musiqada cholg‘u ijrochiligi va milliy qo‘shiqchilik o‘zbek milliy madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Cholg‘u ijrochiligi orqali milliy cholg‘u asboblarning boy ohanglari jonlanib, xalq musiqa san’ati yanada jozibador va rang-barang bo‘ladi. Milliy qo‘shiqchilik esa xalqning tarixiy, madaniy va ma’naviy qadriyatlarini ifodalashda, avlodlararo aloqa va madaniy merosni saqlashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu ikki yo‘nalishning uyg‘unligi o‘zbek musiqa madaniyatining o‘ziga xosligini ta’minlab, musiqaning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Cholg‘u ijrochiligi va qo‘shiqchilik nafaqat estetik zavq bag‘ishlab, balki jamiyatda birlik, milliy o‘zlikni mustahkamlashda ham katta ahamiyatga ega. Shuning uchun milliy musiqiy an’analarning asrab-avaylanishi va yosh avlodga yetkazilishi dolzarb vazifa sifatida qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimov, A. (2015). O‘zbekiston milliy musiqa madaniyati tarixi. Toshkent: San’at nashriyoti.
2. Tursunov, B. (2018). Cholg‘u san’ati va uning rivojlanish yo‘llari. Toshkent: Musiq.
3. Islomov, M. (2019). Milliy qo‘shiqchilik va ashula maktablari. Toshkent: O‘zbekiston xalq sanatlari akademiyasi.
4. Karimova, N. (2020). O‘zbek milliy musiqa ijrochiligi. Toshkent: Madaniyat nashriyoti.
5. Qodirov, S. (2017). Milliy musiqiy meros va uning saqlanishi. Samarqand: Ilm-fan.
6. Saidova, L. (2021). “Cholg‘u ijrochiligida ornamentatsiya usullari”, Musiq va san’at jurnal, 3(45), 23-31.
7. Internet manbalar: Milliy madaniyat portallari va O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi saytlaridan foydalanilgan.